Angela GRĂDINARU

NOTE PRIVIND PROBLEMA ATRACŢIEI PARONIMICE ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Aflându-se în continuă evoluţie, lexicul unei limbi este supus modificărilor de diferit ordin – fie că împrumută din alte limbi noi termeni, îmbogăţindu-se, fie că atribuie, sub influenţa acestora, un nou sens celor aflaţi în uz (sau îi substituie). Creşterea cantitativă a vocabularului limbii franceze este determinată atât de mijloace interne (formarea cuvintelor noi şi evoluţia semantică a cuvintelor deja existente), cât şi de mijloace externe (fenomenul realizându-se prin împrumuturi din alte limbi). Fluxul enorm de informaţie, fenomen specific epocii noastre, determină în mod firesc apariţia neologismelor. Cuvintele noi, apărute prin împrumut sau create recent, măresc şansa similitudinilor semantice. Una din cauzele întrebuinţării greşite a neologismelor, atestată destul de frecvent, este folosirea incorectă a paronimelor. Această categorie lexicală a beneficiat doar de o atenţie pasageră din partea majorităţii lingviştilor. Rezerva pe care o manifestă lingviştii faţă de acest concept se explică prin caracterul izolat pe care îl au paronimele în vorbirea de toate zilele. Se consideră că paronimia nu constituie o categorie organizată a vocabularului şi că întrebuinţarea unui cuvânt în locul altuia ar denota doar lipsa de cultură lingvistică a individului. Consecinţa faptului că paronimele nu au fost studiate mai temeinic este creşterea numărului de greşeli în vorbire, deci şi a confuziilor paronimice.

O cercetare atentă a situaţiei în cauză ne permite să constatăm că paronimele au un statut aparte. Ele interferează trei categorii lexicale: omonimia, sinonimia, antonimia. *Paronimele* sunt cuvinte cvasiomonime (par a fi omonime), fiind foarte asemănătoare ca formă şi deosebite, într-o măsură mai mare, după sens. În lingvistica de azi nu există o părere unanimă privind existenţa paronimelor. Divergenţe de păreri sunt observate chiar şi în ceea ce priveşte definirea conceptului de *paronim.* Pentru unii cercetători paronimele sunt cvasiomonime, iar pentru alţii ele sunt reductibile la o simplă şi vagă asemănare formală, căreia îi corespunde o diferenţă mai mică sau mai mare în planul conţinutului semantic. Cuvintele paronime se organizează pe baza apropierii formale în serii paronimice: dublete sau triplete. Fiecare paronim posedă o individualitate funcţională, poate avea sinonime, antonime, de aceea el nu poate fi înlocuit în vorbire cu celălalt element al perechii paronimice. Paronimia se caracterizează prin următoarele aspecte: asemănarea formală a cuvintelor ce constituie perechea paronimică, având sensuri diferite; monosemia fiecărui element al perechii paronimice; independenţa elementelor din perechea paronimică. Pentru a argumenta punctul nostru de vedere, vom lua în discuţie următorul exemplu: **procession** (n.f.) / **précession** (n.f.). Aceste cuvinte pot fi deseori confundate. Substituirea termenilor este condiţionată atât de formele lor aparent identice, cât şi de faptul că sensul lor este considerat identic. Adevărata lor semnificaţie este următoarea: **procession** – trad. ***procesiune*** care are sensul de convoi, cortegiu, alai; iar **précession** – trad. ***precesiune***: termen utilizat în fizică şi în astronomie: 1) (fiz.) deplasare lentă a axei de rotaţie a unui corp care se roteşte rapid şi are doar un punct fix; 2) (astr.) deplasare lentă şi în sens retrograd a punctelor echinoxiale pe eliptică. Anume acceptarea identităţii semantice a celor doi termeni discutaţi duce la o

BDD-A20875 © 2004 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:20 UTC)

confuzie care generează regretabile greşeli de exprimare.

Datorită apropierii formale, paronimia devine frecvent un prilej de eroare lingvistică. Fenomenul care duce la asemenea confundări a fost numit *atracţie paronimică*. Termenul a fost propus de lingvistul francez Albert Dauzat în 1927. Acest fenomen a mai fost denumit „etimologie asociativă" (John Orr); „asociaţie etimologică" (Stephen Ullmann); „asimilare fonetico-semantică" (W. Wundt); „falsă etimologie" (Pierre Guiraud) şi „analogie lexicală" (M. Runes). Dar din toate aceste denumiri, singura care a avut o utilizare mai largă în lingvistică a fost denumirea de *atracţie paronimică*. După ce s-a stabilit că paronimia înseamnă cvasiidentitate în planul expresiei şi diferenţă în planul conţinutului, definiţia atracţiei paronimice se impune aproape de la sine. *Atracţia paronimică* rezidă în faptul că unul dintre termenii paronimi, care e mai frecvent în limbă şi mai cunoscut vorbitorilor, îl atrage pe cel care este mai puţin cunoscut, substituindu-se acestuia din urmă în procesul comunicării verbale [1]. Limba franceză este extrem de bogată în asemenea „cuvinte capcane" [2]. Drept exemplu ne poate servi perechea de cuvinte *demystifier, démistification* şi *démythifier, démythification*. Vorbitorii utilizează incorect două cuvinte care au derivat de la verbul „mystifier", şi anume *démystifier* şi *démystification*. La început ele nu figurau nici în **Littré**, nici în excelentul **Dictionnaire général** (1890-1900), nici în **Larousse du XX siécle** (1927-1933). **Le Robert** este primul dicţionar care menţionează sub cuvântul *mystifier* şi derivatele *démystifier*: a demistifica, a priva de mister, a banaliza; astfel „démystifier*"* este antonimul lui „mystifier*"* şi *démystification* (demistificare): acţiunea de a demistifica şi rezultatul ei. Nimic nu pare mai logic şi totul ar fi fost bine dacă nu ar fi intrat în joc paronimia. Ea a afectat numai radicalul acestor cuvinte. Este evident că rădăcina *myth* (din greacă *mythos* – fabulă, legendă) se aseamănă mult cu rădăcina *myst* (din greacă *mysties* – iniţiat) care a dat naştere în limba franceză la o familie întreagă de cuvinte (mystère, mystique, mystifier etc). Pe de altă parte, această asemănare formală se dublează într-o analogie de ordin semantic (mitul şi legenda pot fi deseori misterioase). Iată de ce vorbitorii confundă deseori *démystifier* cu *démythifier* (a demitiza). Dicţionarul **Robert** spulberă această confuzie şi în 1965 publică următoarele: nu trebuie să confundăm *démythifier,* care are sensul de „a înlătura unui cuvânt, unei idei, unui act, unui eveniment valoarea sa înşelătoare de mit", cu *démystifier,* având sensul de „a priva de mister". Astfel, se va spune: „Le critique a voulu démytifier le personnage de Chateaubriand", nu şi „Le critique a voulu démystifier Chateaubriand". Aceste sfaturi nu au fost urmate de toţi. Mulţi jurnalişti şi autori renumiţi continuă să confunde paronimele: *myth* şi *myst*. Cei care confundă aceste cuvinte pot utiliza chiar un „h" în cuvântul *démystification* (*démysthification*) – acest „h" se datorează contaminării inconştiente a rădăcinii *myth*.

Ar trebui să menţionăm că paralel cu această formă în *-ifier* găsim un compus cu aceeaşi valoare în *-iser*. Acest sufix verbal, de origine greacă, a substituit deja unele verbe în *-er*, iar unele forme în *-ifier* tind din ce în ce mai mult să cedeze locul compuselor în *-iser*: *américaniser, étatiser, militariser, monopoliser* etc. Acelaşi lucru se petrece şi cu substantivele: derivatele în *-isation* au substituit derivatele în *-ification*. Nu e de mirare faptul că în concurenţă cu *démythifier* şi *démythification* au apărut formele *démythiser* şi *démythisation*. În ziarul „Le Monde" din 1 august 1964, Pierre Aubenque menţiona: „qu'il était nécessaire de „*démythiser*" les grandes écoles"; apoi, Comitetul Internaţional de Studii Umanistice din Roma a publicat o lucrare intitulată „*Démythisation*

BDD-A20875 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:20 UTC)

et morale", iar în 1967 Jean Lacroix scrie în *Le Monde* că este posibil să-i apropiem pe Nietzsche şi Spinoza „dans leur effort de *démythisation*". *Démythisation, démythiser, démythisateur* : familia este completă şi bine constituită. S-a observat că *démythisation* are, datorită sufixului *-is*, avantajul de a se opune mai bine cuvântului *démystification*.

În consecinţă, ar trebui să menţionăm că nu orice cuvânt care se aseamănă după formă poate fi confundat. Nimeni nu confundă cuvinte ca: devenir-revenir-prévenir-parvenir. Se confundă cuvintele care nu sunt frecvente, care se află la periferia vocabularului sau cele care aparţin anumitor niveluri funcţionale (tehnic, juridic, administrativ). Deoarece această problemă nu a fost studiată suficient, apar confuzii şi la interpretarea noţiunii de *atracţie paronimică*. Unii cercetători pun semnul egalităţii între „atracţia paronimică" şi „etimologia populară" – fenomen mult mai complex şi cu o sferă de acţiune incomparabil mai largă.

În cazul etimologiei populare elementul inductor şi cel indus (atras) nu sunt întotdeauna cuvinte paronime. Etimologia populară uneşte toate asociaţiile etimologice care, după părerea lingviştilor, sunt false şi care, după cum susţin locutorii neinstruiţi în materie, sunt ordinare [3].

În cazul atracţiei paronimice elementul inductor este un singur cuvânt care atrage şi înlocuieşte elementul indus, iar în cazul etimologiei populare modificarea aspectului sonor a fost influenţată de un al treilea cuvânt: reclamaţie făcută cu lacrimi – lăcrămaţie; interogatoriu – intrigă – intrigatoriu; remuneraţie – banii se numără – renumeraţie; cooperativă – a cumpăra – cumparativă etc. Din cele relatate putem concluziona că atracţia paronimică reprezintă un anumit aspect al etimologiei populare. Dar nu orice etimologie populară poate fi atracţie paronimică, deoarece atracţia paronimică presupune confundarea a două paronime.

În virtutea acestui fapt, e necesar să cunoaştem foarte bine noţiunea de paronimie, pentru a evita aceste confuzii în procesul comunicării verbale. Am menţionat că diferenţa dintre paronime poate fi minimă (1-2 foneme), fapt ce poate duce la diferite confuzii în actul vorbirii: *donataire* (n.m.) – persoană căreia i se face o donaţie // *donateur* (n.m.) – persoana care face o donaţie; *interpoler* (vb.) – 1) a insera cuvinte sau fraze în textul unui manuscris sau al unui act care nu aparţin textului respectiv; 2) (mat.) a intercala într-un şir de valori cunoscute unul sau mai mulţi termeni determinaţi prin calcul // *interpeller* (vb.) – a pune întrebări cuiva asupra unei chestiuni, a-l obliga să dea un răspuns.

În unele cazuri paronimele au exact acelaşi număr de sunete, însă acestea diferă prin modul lor de combinare. Drept exemplu ne pot servi paronimele: *causalisme* (n.m.) – concepţie filozofică fondată pe cauzalitate // *casualisme* (n.m.) – concepţie filozofică idealistă ce atribuie întâmplării cauzele evenimentelor şi ordinea în care se succed acestea; *filtrer* (vb.) – 1) (tehn.) a separa părţile omogene dintr-un amestec eterogen cu ajutorul unui filtru; 2) (fiz.) a împiedica trecerea printr-un mediu a unora din componentele monocromatice ale lumii incidente // *flirter* (vb.) – a fi în flirt cu cineva.

Prezenţa unui fonem în plus la unul din cuvintele ce constituie perechea paronimică poate condiţiona apariţia confuziilor paronimice: *anomal / anormal; ambrer / cambrer; arthrite / artérite; novateur / innovateur; pressentiment / ressentiment; métaphase / métaphrase* etc.

Confuziile paronimice au loc cu precădere în cazul acelor neologisme care au rădăcină comună, însă sufixe ori prefixe diferite: actuel / actuaire; annuel / annuaire; familial / familier; doctrinal / doctrinaire; arbitral / arbitraire; linéal / linéaire; ordinal / ordinaire; original / originaire; absorber / adsorber; abjurer / adjurer; effraction

BDD-A20875 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:20 UTC)

/ infraction; émerger / immerger; émigrer / immigrer; enserrer / inserrer etc.

Asemănarea formală a unor afixe care se pot ataşa aceluiaşi cuvânt-bază lărgeşte sfera confuziilor paronimice. Iată de ce celui care nu posedă atât de bine această limbă îi vine greu să aleagă corect sufixul adecvat cuvântului (care ar fi corect atât din punct de vedere gramatical, cât şi semantic).

Atracţia paronimică este determinată de factori interni (ce ţin de formele lingvistice şi relaţiile lor în sistemul limbii), de factori externi (ce ţin de personalitatea vorbitorilor, locul, momentul schimbului verbal) şi de factori psihologici (indispoziţie, nehotărâre, ezitare, un conflict intern – cauze care duc la o formulare dificilă a cuvintelor). Dar subiectivitatea noastră este principala barieră în calea unei bune comunicări. De aceea, necunoaşterea, lipsa de interes, dificultăţile de exprimare, emotivitatea, condiţiile de comunicare etc. pot constitui bariere în procesul actului verbal. În funcţie de natura limbajului, ale concepţiilor despre lume, de orizontul cultural, actul comunicării diferă de la un individ la altul. Accidentele de comunicare ţin de competenţa lingvistică a vorbitorilor, de stările lor psihologice.

Primul obiect al teoriei lingvistice îl constituie un locutor-ascultător ideal, aparţinând unei comunităţi lingvistice omogene, care cunoaşte perfect limba, care aplică efectiv cunoştinţele sale de limbă şi care nu este afectat de condiţiile inadecvate din punct de vedere gramatical [4]. Însă într-o societate nu există numai locutori-ascultători ideali care ţin seama de toate aceste fenomene. Subiecţii vorbitori sunt diferiţi. Acelaşi vorbitor poate fi diferit în diverse situaţii de comunicare. Iată de ce unii subiecţi vorbitori, care par a fi ideali, pot confunda cu uşurinţă două cuvinte paronime.

Pentru a evita confuziile paronimice, ar trebui să se acorde o mai mare importanţă cadrului spaţio-temporal. Locul, momentul schimbului verbal poate influenţa de asemenea comprehensiunea corectă a două cuvinte paronime: la sfârşitul zilei, datorită oboselii, vorbirea poate deveni confuză. Dar prioritate li se dă participanţilor actului verbal care constituie aspectul cel mai important al cadrului comunicativ. Participanţii actului verbal pot fi caracterizaţi sub aspect fizic şi biologic (vârsta, sexul, apartenenţa etnică); social (statutul, profesia) şi psihologic (oboseala, emoţiile etc.). Gradul de cunoaştere a limbii, caracterul limbajului (familiar, profesional), diferite emoţii exprimate prin el (simpatie, antipatie, dragoste, ură şi alte sentimente) – fiecare din aceşti factori joacă un rol determinant în desfăşurarea interacţiunii verbale şi în comprehensiunea corectă a mesajului.

Prin urmare, ţinem să evidenţiem că fenomenul „atracţiei paronimice" este caracteristic şi limbii române. Deşi seamănă cu omonimele, paronimele păstrează încă marea lor importanţă prin faptul că se confundă [5]. Unele confuzii sau „atracţii paronimice", care pot părea ridicole, s-au impus deja în limba română, pentru că nu s-a intervenit la timp împotriva tendinţei lor de generalizare [1]. Pentru a argumenta cele spuse aducem ca exemplu *a da sfoară în ţară* (în loc de *sfară* – a da de ştire, a răspândi o veste). „*Sfoară*" este un fir lung, obţinut prin împletirea mai multor fibre textile, folosit la legat; iar „*sfară*" are sensul de fum înecăcios. Pe timpuri se făcea focul ca fumul ce se ridica în sus să dea de ştire, să vestească despre o întâmplare. Locutorii au confundat cuvântul „*sfară*" cu paronimul său „*sfoară*" şi această confuzie s-a generalizat în limbă.

Un alt exemplu de atracţie paronimică, ce poate fi auzit la tot pasul, o constituie expresia „*apă chioară*" în loc de „*chiară*" din latină (*clarus*). Sau deseori un bolnav poate spune „medicul m-a ascultat la plămâni şi nu mi-a găsit nimic". În acest caz verbul *„a ausculta"* (a asculta cu urechea

BDD-A20875 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:20 UTC)

ori cu stetoscopul zgomotele inimii şi ale plămânilor) a fost înlocuit cu paronimul său „*a asculta*".

Exemplele analizate ne permit să afirmăm că numărul confuziilor paronimice variază mereu de la o categorie socială la alta, de la un individ la altul şi chiar la aceeaşi persoană în anumite etape ale instruirii sale. Limitele paronimelor sub aspectul diferenţelor fonematice nu pot fi încadrate în modele fixe. Persoanele care studiază paronimele nu pot stabili prin anumite reguli ceea ce ar putea să comită vorbitorii. Dimpotrivă, ei încadrează în anumite reguli ceea ce, de fapt, vorbitorii deja confundă, subliniind aspectul corect al exprimării.

În încheiere ţinem să menţionăm că paronimia nu trebuie confundată cu atracţia paronimică. Paronimia este un fenomen ce ţine de limbă şi formează un microsistem separat, atracţia paronimică aparţine actului verbal care rezultă din confuzia neintenţionată a cuvintelor cu un fonetism apropiat şi cu sensuri diferite. Paronimia este un fenomen lingvistic real, care desemnează perechi de cuvinte ce se caracterizează prin diferenţe formale şi semantice. Atracţia paronimică este o abatere de la normele lingvistice şi constituie o proprietate funcţională a paronimiei.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

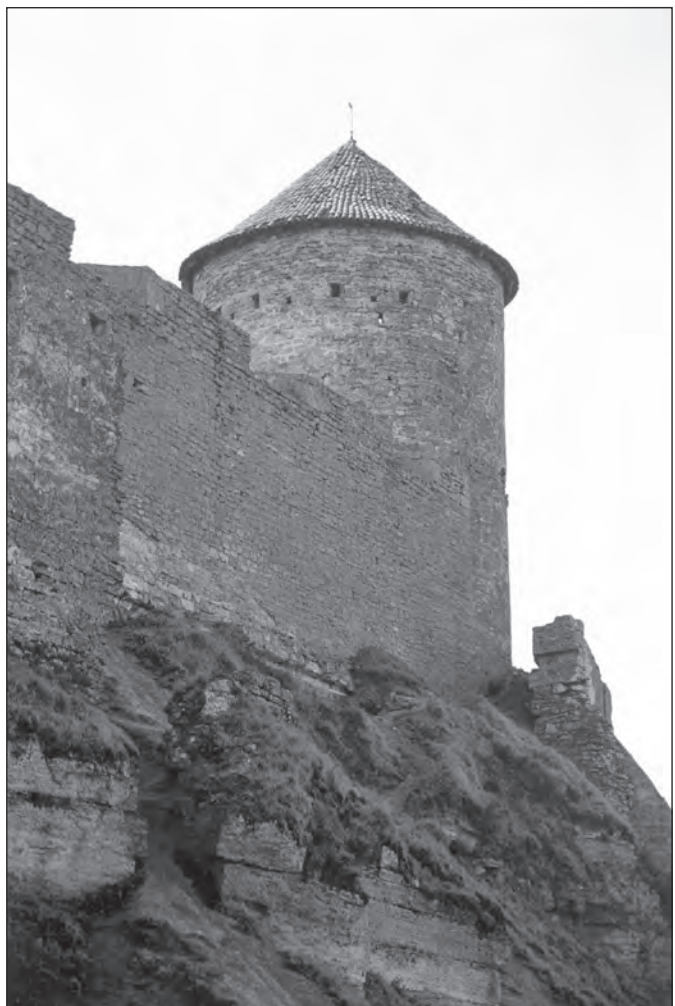
1. Theodor Hristea, *Paronimia şi atracţia paronimică în limba română // Limbă şi literatură*, 1978, nr. 1, p. 22-23.

2. Dorina Roman, *Dicţionar de paronime francez-român*, Cluj-Napoca, Casa cărţii de ştiinţă, 1995, p. 3.

3. Theodor Hristea, *L'étymologie et ses rapports avec l'attraction paronymique / Studi rumeni e romanzi /* Padova, 1995, p. 583-597.

4. Catherine Kerbrat-Orecchioni, *Les intéractions verbales* (III ed.), Paris, Armand Colin, 1998, Tome 1, 318 p.

5. Nicolae Felecan, *Sursele şi limitele paronimiei în limba română // Limba română*, Bucureşti, 1968, nr. 3, p. 189.

Cetatea Albă

BDD-A20875 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:55:20 UTC)